

Smullen in het Nationaal Archief. Op 6 januari kwamen sommige dossiers uit 1939, 1964 en 1989 voor het eerst voor derden beschikbaar. FOTO BART MAAT, ANP

De spanning van een archief

Map uit 1939 gaat open: burgers waren banger voor rooms-rode coalitie dan voor oorlog

Meindert van der Kaaij

Het is voor veel mensen wellicht moeilijk voor te stellen, maar het bezoek aan een archief kan soms heel spannend zijn. Je vraagt je af: ga je nu eindelijk de documenten vinden die antwoord geven op vragen over historische gebeurtenissen die je al jaren bezighoudt?

Dat moment doet zich vooral voor bij het begin van een nieuw kalenderjaar. Dan geeft bijvoorbeeld het Nationaal Archief in Den Haag documenten vrij die tot dan toe gesloten waren. Vanwege privacy van nog levende personen, landsbelang of andere redenen gelden beperkingen voor een vastgestelde periode van 25, 50 of 75 jaar. Deze week werden daarom documenten vrij gegeven uit 1939, 1964 en 1989.

Voor de onderzoeker kan het feest beginnen als boven de afgiftebalie jouw nummer gaat knippen. Dan verschijnen de bekende bruine dozen die je naar je tafel kunt meenemen. Het openen van de dozen is

opwindend, want hoe dik zijn de mappen? Een dunne is altijd een tikje teleurstellend. Een dikke is lekker, om je tanden in te zetten.

Zelf zat ik deze week bij het Nationaal Archief voor de formatiestukken van 1939. Bijna drie jaar geleden ben ik gepromoveerd op de biografie van politicus Dirk de Geer, die in 1939 het kabinet formeerde dat een jaar later zou uitwijken naar Londen vanwege de inval van de Duitse legers. Nu is er over die formatie via andere kanalen heel veel bekend geworden, maar je weet nooit wat je mist. Geschiedenis is nooit af.

Het openen van de doos van het Kabinet der Koningin begint goed, de omslagen zijn dik. De prachtige linten kunnen met moeite de inhoud binnenhouden. Het is leuk om verslagen te zien van de bezoeken die de fractieleiders van toen aan koningin Wilhelmina brachten nadat het vijfde Kabinet-Colijn al na een paar dagen op de klippen liep. De ARP-leider had na een crisis

met de katholieke RKSP een nieuw kabinet in elkaar gezet, met daarin vooral liberale bewindslieden. Dat viel niet goed in de Tweede Kamer. Het land was in rep en roer: wat nu als er oorlog uitbrak terwijl Nederland zonder regering zat?

Uiteindelijk zocht Wilhelmina De Geer aan als formateur. De leider van de CHU, een van de kleinere fracties in de Kamer, zag kans om een van zijn wensen te realiseren: het voor het eerst in de regering brengen van sociaal-democraten. Een historisch moment, maar Colijn en zijn ARP waren woedend en kozen voor de oppositiebanken. En zij waren niet de enigen, zo bleek.

Want naast de gevraagde adviezen – die helaas geen nieuwe inzichten over de formatie opleverden – duikt er een map op met óngevraagde adviezen, bijvoorbeeld van splinterpartijen en bezorgde burgers. Die laten zien waarvoor burgers nog banger waren dan voor oorlog: een rooms-rode coalitie.

Mevrouw J.M. de Bruin vraagt zich

af of Nederland dan niet de dezelfde weg opgaat als Duitsland en Oostenrijk. "Hebben die voorbeelden waarlijk niet afschrikwekkend genoeg gewerkt?" Voorzitter Scherpenhuizen van de Nederlandse Staatspartij smeekt Hare Majesteit om zich niet over te geven aan 'Rood en Zwart'. De middenstand zal ten gronde gaan, zo voorspelt hij, en 'zelfs oproer valt te vrezen'.

Meneer Van der Myle wijst erop dat de SDAP kort daarvoor afstand deed van eisen als ontwapening en het vormen van een republiek. Wie zo makkelijk draait, 'verdient geen vertrouwen'. Zij kunnen volgens hem geen barrière vormen voor 'te ver grijpende Roomsche eisen'.

Armand Crommelin is zo bezorgd dat hij in een telegram 'uwe majesteit' verzocht 'Kamerontbinding in overweging te nemen' en 'hoogstderzelve met onafhankelijke ministers zonder parlement te regeren'. Of Wilhelmina dit telegram heeft gelezen, is onduidelijk, maar het is precies wat ze een jaar later deed.